СЛОБОДАН ТОМОВИЋ

ХРИСТОЦЕНТРИЧНОСТ У ЊЕГОШЕВОМ ДЈЕЛУ

Упориште главних Његошевих идеја је хришћанска религија и личност Исуса Христа. У *Лучи микрокозма* имамо заокружен смисао радње у посљедњем, тј. VI пјевању глоријом Исусове личности. *Луча* није спјев створен са намјером да истакне и опише Адамов гријех у преегзистенцији и посљедице које су из тога настале. Централна идеја спјева је човјеково спасење Христовим Силаском међу људе и љубав коју је Бог овим начином показао према човјеку. Спјев је тако компонован да је проблем човјековог двоструког пада и пријеха најприје у преегзистенцији и затим на Земљи ријешен коначним спасењем људскога рода актом усвајања хришћанске вјере.

Његошев поглед на постанак свјетског бића, организацију свемира и силе које свемиром управљају, у суштини има за циљ да прикаже љубав Божју према човјеку. Господ је послао Сина да уништи гријех и сачува људски род од пропасти и вјечите погибије. Човјек је два пута упао у смртни гријех и прекршај Завјета. У преегзистенцији, Адам се прикључио Сатани, али се благовремено покајао пред Господом. За казну, постао је тјелесни човјек, али је и даље остао у некој врсти Божје милости. Као смртни човјек у тјелесном саставу прекорачио је забрану. Наговорен од Сатане, пробао је плодове са дрвета рационалног знања. Обновљени гријех плаћен је високом цијеном, дуготрајним физичким и душевним патњама, лутањима у стварима вјере и морала.

Када је човјеково стање постало неподношљиво лажно и трагично, Бог се смиловао на његове патње. Послао је међу људе биће које је највише волио, Христа, јединородног Сина својега који је преображен у тјелесног човјека сишао на земљу. Христос је својом науком промијенио суштину свијета. Практично је показао пут кâ истини и правичности. Помогао је човјеку да се сачува од свог највећег непријатеља — Сатане. Указао на

вјечни живот у небеском царству и начин како да се тај живот заслужи. „Радујте се и веселите се, јер је велика плата ваша на небесима“ (Јеванђеље по Матеју 5, 12).

Бог је предвидио Адамов гријех, „ниско људско ослепљење“, али и могућност да се човјек поправи, спаси учењем које је Христос проповиједао. „Са првијем Адам покољењем / на земљи ће љуто пострадати / од Сатане душегубитеља“ (ЛМ. VI, 110—113). Иако су први људи изгубили сјећање на прећашњи живот, тј. блаженство које су имали у преегзистенцији, Бог им је оставио слободну вољу и могућност избора. Слобода избора је лоше употријебљена, прекршена је забрана. Адамово потомство осуђено да живи у проклетству погрешног мишљења под влашћу Сатане, са вјером у лажне богове и без љубави за своје ближње. Најзад Господ одлучи да избави људски род даљег страдања пошто су патње људи превршиле сваку мјеру, те изазвале самилост у Божјој души. Спасење Господ изводи преко Сина, отјеловљење идеје, логоса у духу Јованова евађеља.

Чињеница да је Бог жртвовао најмилије себи биће, Сина, ради избављења људског рода јесте темељна мисао хришћанске религије. Она говори о безграничној љубави Бога према човјеку. „Ја ћу моје слово возљубљено / у плот људску после облачити / послати га да избави људе“ (ЛМ. VI, 146—148). Христово рођење је најважнији догађај у историји свемира, послије оног, свјетлосног тренутка када је Бог својим самозачетним духом створио самога себе. Христос је инкарнација живога Бога. Богочовјек је оваплоћена идеја вјечне љубави Божје.

Ако су људи на земљи створени као тјелесна бића, Божја ријеч је могла до њих допријети само преко њима сродног бића у тјелесном саставу Богочовјека, Сина Божјег, Христа. Учење које је Христос проповиједао примио је од Оца својега и предао га људима. Помоћу Божанске науке унио је духовну свјетлост у „помрачене умове“. Христос је обзнанио вјечне законе, открио људима један надтјелесни вид постојања који они нијесу могли својим ограниченим умом сами да схвате. За оне који су примили Христову вјеру створена је перспектива вјечног живота како је то било и прије Адамовог гријеха у преегзистенцији. Тај се живот одликује блаженством и духовном радошћу којој недостаје поређење. „Мог закона последователи / враћају се у прво блаженство“ (ЛМ, VI, 156—157). Који су остали вјерни Сатани и његовој превратничкој филозофији, осуђени су на вјечите муке. „У ад иду сл'јепи привржениџи / у мракама вјечног риданија“ (ЛМ, VI, 159—160).

Сва се историја створеног бића дијели на двије етапе: космичку и земаљску. Космичка историја има такође двије фазе: епоху стварања духовних бића и звјезданих система активношћу несторног Бога. Она траје све до побуне дијела анђела на челу са Сатаном против Створитеља свијета. Послије пораза побуњеника настаје епоха срећеног стања која траје. Историја Зе-

мље започиње послије одлуке Божје да казни прве људе због подршке Сатани. За њих је припремио станиште сасвим близу пакла, са извјесним елементима паклене стихије али релативно подношљиво у односу на стварни пакао, „бездну кипећу". Тамо је смјестио поражене хорде демона. Људе је ставио у искушење слободе да живе по Божјем закону или пак слободно дјелују против Закона.

Историја људског рода такође се дијели на два периода и то до Христа Спаситеља и послије Христа. Све што се десило прије Христа припада периоду мрака и самоуништења. Иако од Бога поражен и протјеран са Неба, будући бесмртан, Сатана је и даље активан на Земљи. Међу људе уноси забуну, сије сумњу, подстиче зло и гријех како би увлачењем људског племена у рат против Бога поново напакостио своме главном опоненту. Предхришћанско стање Његош описује ријечима: „Ах како је земља напуњена / с идолима свакога изрода / О, како је лице свемогуће / мрачна глупост обезобразила" (ЛМ, VI, 240—245).

Прије Христова рођења људско племе је било изгубљено и понижено. Тамо су царевали лажни паганski богови и рђаве моралне посљедице које су из тога произилазиле. Зло је било основни облик односа међу људима и гријех начин њихова рада и живота. Сатана је био задовољан својим успјесима. „Таме цар се зли обрадовао / видећ име неба подругано / видећ људе ће свакој мрскости/ са тамјаном олтар окађују" (ЛМ, VI, 245—248).

Христовим рођењем ствари се из основа мијењају. Завршава се период предисторије и започиње ера аутентичне човјекове историје. Спаситељ је узео лик човјеков, али је његова наука била Божанска. Све што је до тада важило као правило живота осуђено је и одбачено. Поредак вриједности је из корijена измијењен. Настао је „истини" или истинити свијет умјесто свијета обмане који је важио „до рођења св'јета *истинога*. Све што се догодило прије Христа припада историји небића и неправој егзистенцији. Христове су ријечи истините јер долазе са мјеста вјечне истине, саопштене Оцем Његовим, Господ створитељем. Христос долази као вјеродостојни тумач Божјег Закона са одлуком да га испуни. У Његовим се ријечима открива слика вјечности. Он је посредник између Бога и човјека. Заодјенуо се тијелом као каквом хаљином да би потпуније извршио мисију и задатак који је од Оца добио. „Син достојни Оца превјечнога / обукâ се у человјечество (ЛМ, VI, 265—266). То је био тренутак кад је духовна свјетлост обасјала све људе. У њихова срца први пут рођена је врлина, нада, вјера и љубав. Морално зло се повукло пред Христовом науком о љубави према ближњима. Обзнањен је велики почетак који је надишао дотадашњу човјекову природу. Надмашене су све дотадашње вриједности Божанском поруком: „Волите непријатеље своје и молите се за њих". Нови свјетски поредак почео је да се гради на основама апсолутне правде. „Гле дивнога сада виђенија / Сунце правде и

земљу огрија“ (ЛМ, VI 261—262). Учење о једнакости људи пред Богом прихватају сви социјални слојеви. „Робовима олакшаше ланци“ (ЛМ, VI, 264). Христос, не долази међу људе као социјални трибун, теоретичар и револуционар, већ као свједок за истину. Његове ријечи дјелују снагом Откривења. Оне из корijена мијењају људску душу. Тирански инстинкти губе у јачини. Мржња ишчезава пред племенитошћу богочовјечанске Христове личности. „Попирући злобу и тирјанство / добродјетељ у храм освјештава“ (ЛМ, VI, 269—270). Наоружан правдом, истином, добротом и љубављу: „стријелама светог просвјештења“ Христос преображава свијет и читаву дотадашњу лажну слику стварности.

Прије Христа, готово ништа није било вриједно постојања, ако се изузму неке људске скупине које обожавају Сунце. За њих Његош каже: „О невини синови природе / О мудрости проста најсјајнија... / Ви пресретни поклоници сунца“ (ЛМ, VI, 251--254). Апотеоза Христу достиже врхунац у завршним стиховима Луче: „О преблаги, тихи *учитељу* / слатка ли је света бистра вода / с источника Твога бесмртнога“ (ЛМ, VI, 271—273). Епитет „преблаги“ означава главно својство Исусове личности, али и његове науке која зрачи благородност и врлину. Топлином и љубављу која је божанског поријекла Хирстос се супротставио потомству братоубице Каина чији је гријех превршио сваку границу. „Каинови безбројни потомци / злом свакијем земљу испунише / гр'јех ми диза море над горама / Ал' им злоће искру не погаси“ (ЛМ, VI, 237—240).

Христос је однио дефинитивну побједу над Сатаном. Он је за Његоша вјечно живи извор, источник врлине и доброте. Ко је једном окусио воде са тог извора „неће ожеднјети довијека“ (јеванђеље по Јовану, 4, 116). „Откуд изврe р'јека чиста учења мирног Христа“ (Св. I, 26—27). Његош варира идеју о „чистој“ или „слаткој“ води односно слову, науци учитеља хришћанске вјере. „Мирни“ или „тихи“ Исус у Његошевој лексици не односи се само на унутрашњу душевну смиреност учитеља врлине. То је квалитет новога стања, срећености, мира међу народима који Христова личност доноси. Христовим подвигом учвршћен је поредак благости, толеранције, кроткости, узајамности, осјећајности и љубави међу људима. Од крда дивљих звијери у периоду паганства, надахнути Христовом науком људи постају богообразна бића са јасним схватањем о бесмртној души.

Највиши подвиг који је Христос учинио представља чин васкрсења из мртвих. Ово је најважнији догађај у читавој свемирској генези. Богочовјек је надмашио тјелесни живот. Побиједио је физичке законе, ослободио је човјека не само страха од смрти већ и од нужности умирања. Уништио је главног кривца човјековог посрнућа, моралног пада, Сатану, отворио поглавље вјечности. „Васкрсењем смрт си поразио / Небо Твојом хвалом одјекује / Земља слави свога Спаситеља“ (ЛМ, VI, 277—280). По-

слије Христова васкрсења из мртвих и свједочанстава у том погледу пред људима се указала могућност и потреба да брину за своју вјечну и бесмртну душу држећи се Христова пута. „Од Твога су хода свештенога / богохулни срушени олтари“ (ЛМ, VI, 275—276). Силе мрака, зависти, злобе, мржње и подлости које су миленијумима притискале људско племе поражене су свјетлошћу Исусове личности. Страдањем за истину и жртвом коју је Син Божји из љубави за људе поднио, створен је нови савез између Бога и Човјека. „Од твога су с'вјетлога погледа / уплашене мраке ишчезнуле“ (ЛМ, VI, 274—275). Историји паганства дошао је крај. Рођена је вјера у личну бесмртност и свједочење које је потврдило њену истину. Створена је хришћанска есхатологија која је дала смисао и правац моралним радњама. Идентификовани су: порок и врлина, казна и награда, вјечно проклетство и вјечна слава у постегзистенцији. Дата је предност сврхама које значе морално добро. Настала је брига за вјечни живот.

Горски вијенац се такође може убројати у елитну хришћанску литературу. Предмет спјева чини планетарни сукоб између Ислама и Хришћанства, два различита религиозна покрета и двије супротстављене цивилизације. *Горски вијенац* није искључиво еп о борби за слободу. Слобода сама по себи нема вриједности уколико није наслоњена на цјеловит метафизички поглед на живот и морал који принципу слободе може дати општи и нужни смисао. Хришћанска филозофија и етика већ у својој основи претпостављају слободу личности и народа. Али хришћанин има достојан живот само у оквиру поштовања освједочених моралних вриједности. Слобода је дакле иманентна хришћанству. Стога одбрана хришћанске вјере није борба за било који облик слободе, већ само за слободу и таквом квалитету којом се брани право на вјечне вриједности и постхумни живот у истини. Хришћанско схватање слободе је у савезу са идеалом милосрђа, љубави и доброчинства. Одбрана таквог вида слободе је право и дужност оних који у такав облик живота вјерују. *Горски вијенац* је, према томе, опјевана врлина ратника за исте идеале за које је, Христос прије много вјекова на крсту пострадао.

Филозофско-онтолошко тумачење природних закона изложено преко личности игумана Стефана дало је правац цјелокупној концепцији и радњи *Горског вијенца*. Чак и главни актер драме, владика Данило, у сјенци је филозофског тумачења права на одбрану хришћанских вреднота које игуман Стефан тумачи и утемељује у стилу старозавјетник пророка. Његов монолог сублимира похвалу Христу која је уједно и главна инспиративна сила догађаја који ће непосредно услиједити. Похвала Христа и хришћанства је у функцији ослободилачке борбе свих народа који припадају хришћанској религији. Његош је градио лик игумана Стефана према обрасцу Христових апостола чија су свједочења распирила огњени дух вјере, јачајући свијест о човјековим дужностима.

У Његошевој пјесничкој обради Христос је централна личност *Горског вијенца* иако није непосредно дат као књижевни лик. Христос индиректно, дискретно, као поглед на живот и обавезе, као мисао, идеја, присуствује у сваком сегменту радње и замисли спјева: Према томе он је стварни инспиратор „борбе непрестане". У одбрани хришћанске вјере врше се све припреме и посвећен је цио ток радње у дјелу. Христос је по Његошевим ријечима чиста свјетлост, Сунце хришћанске мисли и културе. „Ђе се сунце христјанству родило" (ГВ, 2268). Христос је једносушtан са Оцем, прворођени Божји Син или „небески младенац". „Ђе су цари *небеском младенцу* / похитали с даром поклонит се" (ГВ, 2270—2271). Свете су „јасли" у којима је Христос рођен. „Ђе је небо *јасли* освештало" (ГВ, 2269). Христос је пророковао пропаст Јерусалима са Маслинске горе ради његових грјехова. „Пења сам се на свештену гору / са које је страшно претсказање / своје судбе Јерусалим чуо" (ГВ, 2264—2267). За Гетсиманију, мјесто гдје је Христос ухваћен будући издат од апостола Јуде, игуман Стефан вели „Гледао сам *Гетсиманску башту* / оцрњену страшћу и издајом" (ГВ, 2273—2274). Христа, Његош назива „светом лампом", свјетлошћу небеском коју је угасила људска завист и похлепа. „*Свету лампу* луд вјетар угаси" (ГВ, 2275). Пострадао је на крсту ради добра свих људи искупивши њихове грехове. „*Страдање је* крста добродјетељ" (ГВ, 2324). Христос је такође васкрснуо из гроба према писму у нови живот показујући на тај начин да ће се сви спасити који у њега вјерују. „*Васкрсења* не бива без смрти" (ГВ, 2351). Припадници хришћанске вјере имају само један избор: да слиједе Христов пут, страдања, искупљења и васкрсења. „*Крст* носити вама је суђено" (ГВ, 2348). Источна, тј. православна вјера представља највиши облик хришћанске религије. У њој се манифестује апсолутна пуноћа историје Христова живота и страдања. „И ће олтар на *исток* окренут / да у њему чисти тамјан дими" (ГВ, 2354—2355); „*Православној* великој царици / и цијелу роду христијанском" (ШМ, IV, 155—156).

На Христовом моралном лику, иако не увијек канонски, Његош је утемељио право на одбрану народне слободе и дужност по којој се у име тога права насиљу треба увијек супротставити. Ово право и обавеза ушли су у карактер домаће цивилизације. Његош је своје размишљање о смислу личне и колективне слободе везао за Христа и његов захтјев да живот који не почива на вјечним вриједностима нема никакву сврху. Све што је о томе мислио Његош је синтетизовао у власти категорични императив. Овај императив гласи: „удри за крст и образ јуначки / ко гођ паше свијетло оружје / ко гођ чује срце у прсима / хулитеље *имена Христова*" (ГВ, 668—691). У Његошевом дјелу су се стекли историјски Христос и Христос вјечности, метафизички Христос. Оба присутвују као парадигма свих вриједности којима Његош и његов народ припадају.

Slobodan Tomović

CHRISTIAN-CENTEREDNESS IN NJEGOŠ'S LITERARY WORK

Summary

The author endeavours here to contradict previously made observations of Njegoš's literary work in sense that it is non-canonic and that it is not pursuant to the christian tradition. The author of this study presented his opinion that the essence of Njegoš's literary work is basically of cannonic and christian caracter, apart from certain exceptions and some free interpretations of Biblical themes. Njegoš's complete creative work, in its very essence, belongs to the spirit of christian philosophy and theology; it belongs to the view of the world which turns ecclesiastic motifs and symbols into valuable poetic images and philosophical concepts.